

VZDĚLÁVÁNÍ STUDENTŮ LÉKAŘSKÉ FAKULTY V LATINĚ A ŘEČTINĚ Z POHLEDU KLINICKÉHO MIKROBIOLOGA

Greek and Latin have special position between languages. Even today, Latin has its exceptional position in medicine. Nevertheless, we can assume that some reasons for use of Latin are already less important, especially its role of a language that would not be understood by a patient (with regard of a changed role of a patient – informed partner of a medic). On the other hand, there exist still many other reasons, why Latin should be kept as an important part of education of medical faculty students. Besides pharmaceutical terms and terms from anatomy/surgery, one important reason are scientific names of medically important microorganisms, because they are Latin or Greek origin. Understanding of those names may sometimes even clarify the pathogenic role of a given organism to a student. Therefore education of Latin and Greek terminology should be always considered important, although there may also found good reasons for change of its structure and main targets.

Key words: Latin, Classic Greek, Medical Microbiology, Taxonomy, Nomenclature, Microorganisms

Klíčová slova: latina, klasická řečtina, lékařská mikrobiologie, taxonomie, nomenklatura, mikroorganismy

Úvod

Nikdo asi nepochybuje o tom, že latina a klasická řečtina jsou výjimečné jazyky. Ačkoli jde o mrtvé jazyky, významem a počtem uživatelů předčí zejména latina mnohé jazyky živé. Latina je dodnes hlavní jazyk liturgie římskokatolické církve, po staletí byla latina také hlavním jazykem vědy. Dodnes má své význačné postavení i v medicíně.

Důvodem, proč si v medicíně latina udržela své postavení mnohem déle než ve většině jiných vědních oborů, je zřejmě i to, že šlo vždy o poměrně snadnou cestu, jak v rámci ochrany lékařského tajemství utajit podrobnosti diagnózy a zdravotního stavu před veřejností, ale v rámci běžného paternalistického přístupu, který vidíme ještě například v seriálu Nemocnice na kraji města, i před samotným pacientem. Užívání latiny ovšem nebylo jediným nástrojem tohoto přístupu. Podobný smysl mělo také užívání synonym, jinotajů a zkratk – zejména u pohlavních chorob se dodnes objevují na žádankách zkratky, jako kdyby vyslovení názvu choroby představoval jisté tabu. I v případě zkratk šlo ovšem zpravidla o jejich odvozování od latinských, nikoli českých názvů chorob.

Ochrana lékařského tajemství je dnes řešena spíše na úrovni informatiky a paternalistický přístup ustupuje, naopak je zřetelným trendem komunikace s pacientem a jeho informování nejen o diagnóze, ale i o dalším plánu léčebného postupu. Latina se udržuje na receptech (jeden z mála případů, kdy lékař využije i jiné pády než nominativ a genitiv), ale i zde ustupuje: ubývá přípravků připravovaných *magistraliter* a ty, které se používají, již lékař nemusí opisovat, ale vytiskne je předem připravené ze svého osobního počítače. Z klinických oborů se latina více drží v chirurgii, ale i zde se v mladé generaci objevuje méně a spíše v počestěné podobě.

Zdálo by se tedy, že latina v medicíně je na ústupu a že snad ani není potřeba jí zatěžovat studenty medicíny. Je to ale pravda? Latina je jazyk známý svou logickou strukturou, takže používání latiny pomáhá studentům tříbit logické myšlení. Latina je také základem všech moderních románských jazyků a ovlivnila i mnohé další jazyky, zejména angličtinu. Většina těchto jazyků používá oproti češtině mnohem častěji latinské nebo z latiny odvozené názvy částí těla, chorob a dalších medicínských pojmů.

Lékařská mikrobiologie a latina

Lékařská mikrobiologie (respektive klinická mikrobiologie pro bakalářské obory) je obor, který na první pohled nevypadá jako ten, ve kterém by latina měla mít zásadní uplatnění. Není oborem, který by generoval dlouhé verbalizované zprávy s delšími latinskými pasážemi, jako je tomu v některých chirurgických oborech. Nicméně se jak v učebnicích oboru,¹ tak i v požadavcích na vyšetření latinské a řecké termíny objevují. Nejčastěji se zde vyskytují základní anatomické termíny (zejména názvy orgánů a jejich hlavních částí) a také názvy infekčních onemocnění, zánětů či jiných patologických útvarů, i když často počestěné (*panaricium*, *pustula*, *absces*). Ten, kdo tento obor studuje, by tedy měl ovládat jak zmíněné anatomické názvy orgánů, tak i názvy některých typických infekčních chorob (*rubeola*, *scarlatina*, *impetigo*). I ty, které se v českém prostředí používají zřídka, jsou důležité, mimo jiné i proto, že se s nimi studenti často setkávají také v angličtině a dalších jazycích. V mikrobiologii se studenti často setkávají se záněty, kde ovšem klasická latinská terminologie nestačí, protože název zánětu je vesměs odvozen od řeckého základu. (Výjimkou jsou případy, kdy moderní lékaři zejména z anglosaských zemí, bohužel výukou latiny nedotčení, vytvořily hybridní pojmy typu „aerobní vaginitis“, které byly bohužel přijaty a dnes je již nutno je vnímat jako *terminus technicus*; kéž by čeští lékaři k tomuto neblahému trendu přispívali co nejméně.)

Vše zde uvedené platí v plné míře o studentech všeobecného a o něco méně i zubního lékařství. U studentů bakalářských oborů je nutno počítat s tím, že jejich terminologické znalosti samozřejmě nebudou tak komplexní. Nicméně i tito bakalářsky vzdělaní odborníci často přicházejí do kontaktu s lékařskými zprávami, žádankami apod., a to i v souvislosti s mikrobiologickým vyšetřováním a s mikrobiálními infekcemi a záněty vůbec.

1 VOTAVA (2007).

Vědecké názvy organismů

Lékařská mikrobiologie má ale v rámci lékařských oborů také své specifikum, a to je používání vědeckých názvů různých živých organismů.² Zpravidla jde o mikroorganismy, ale někdy také o pouhým okem viditelné helminty či členovce coby přenašeče mikrobiálních chorob. Tyto názvy mají v zásadě dvojí původ. Buďto objevitel chtěl vzdát hold svému učiteli, případně určitému městu či zemi, anebo – což je pro studenty příznivější varianta – popisují něco z vlastností daného organismu³. Může jít buďto o vlastnosti čistě mikrobiologické (například schopnost využívat různé substráty pro vlastní výživu), nebo také vlastnosti klinické. V tomto posledním případě jde často o odvození z již zmíněných názvů zánětů a jiných chorob. I ten první případ ale může být pro logicky uvažujícího studenta přínosný: je určitě lepší si název bakterie *Stenotrophomonas maltophilia* rozdělit na části a logicky odvodit, jaké má schopnosti využívání různých substrátů a který je asi ten jediný sacharid, který štěpí, než se učit název nazpaměť. Řecko-latinských základů znalý student si pak také snadno odvodí i latinský (a v tomto případě zároveň také třeba anglický) název kapavky, možná v názvu *gonorrhoea* uslyší i základ Hérakleitova, respektive Platónova *panta rhei*. A zná-li ze všech pádů alespoň genitiv, pochopí i pravopis vědeckého názvu původce této choroby, tedy *Neisseria gonorrhoeae*. Možná jej bude dokonce i schopen správně vyslovit.

Jako perličku, jaké problémy se v souvislosti s tematikou lékařské mikrobiologie objevují, lze uvést také drobný rozdíl mezi botanickou nomenklaturou, kterou se řídí i názvy bakterií⁴ a hub, a nomenklaturou zoologickou, která ovlivňuje názvy parazitů. Botanická nomenklatura⁵ velí latinizovat jména badatelů, takže z profesora Jírovce se stává *Jirovecius*. Zoologická nomenklatura⁶ to nečiní, takže se pak stane, že parazit *Pneumocystis jiroveci* (s jedním i) je reklasifikován a dnes považován za houbu; ta již ovšem nese název *Pneumocystis jirovecii* (se dvěma i). Nejde samozřejmě o podstatnou záležitost a zcela jistě by nebylo účelné ji považovat za zásadní téma, nicméně může být zmíněno jako zajímavost a zároveň ukázka případu, kdy se jazykovědná problematika zajímavě prolíná s tematikou biologickou.

Závěr

Závěrem lze tedy konstatovat, že jednotlivé medicínské obory včetně mikrobiologie jsou latinou a řečtinou ovlivněny více, než se nám někdy jeví, a proto mají terminologické základy stále nezastupitelnou úlohu ve výuce nejen lékařů, ale i studentů nelékařských zdravotnických oborů. Nejde přitom jen o termíny čistě latinské či řecké, ale také o počeštěné termíny, které nicméně mají latinský či řecký základ, jehož pochopení může ovlivnit nejen porozumění pojmu, ale také jeho správný pravopis a výslovnost.

Z pohledu mikrobiologa se nicméně jeví, že je v každém případě přínosný trend, kdy se učitelé latinské terminologie zamýšlejí nad obsahem této výuky, podílem gramatiky

2 VOTAVA (2005: 268–72), SEDLÁČEK (2007).

3 POŠTOLKOVÁ (1967: 49–51).

4 TRÜPER – TINDALL (2013).

5 MCNEILL (2011).

6 RIDE (1999).

a možností aktualizace používaného slovníku tak, aby obsah byl pro studenty co nejužitečnější v jejich budoucí praxi.

Jedna z dobrých možností, jak studenty motivovat a ukázat jim na užitečnost výuky terminologie, je i hledání latinských a řeckých základů v živých jazycích, ale i jinde – třeba právě i v názvech mikrobů.

Bibliografie

- MCNEILL, J. [Ed.]. 2011: „International Code of Nomenclature for algae, fungi, and plants (Melbourne Code).“ *Koeltz Scientific Books* [online]. Dostupné z <<http://www.iapt-taxon.org/nomen/main.php?page=title>> [cit. 2014-04-02].
- POŠTOLKOVÁ, B., 1967. „Původ a skloňování názvů některých mikrobů.“ *Naše řeč* 50/1, 49–51.
- RIDE, W. D. L., ET AL. [Eds.]. 1999: „International code of zoological nomenclature.“ *International Commission on Zoological Nomenclature* [online]. Dostupné z <<http://www.nhm.ac.uk/hosted-sites/iczn/code/>> [cit. 2014-04-02].
- SEDLÁČEK, IVO. 2007. *Taxonomie prokaryot*. Brno: Masarykova univerzita.
- TRÜPER, H. G., AND TINDALL, B. J. 2013: „The Role of the ICSP.“ *International Committee on Systematics of Prokaryotes (ICSP)* [online]. Dostupné z <<http://www.the-icsp.org/>> [cit. 2014-04-02].
- VOTAVA, MIROSLAV, 2005. „Názvoslovní mikroorganismů.“ *Praktický lékař* 85/5, 268–72.
- VOTAVA, MIROSLAV, ET. AL. 2007. *Lékařská mikrobiologie speciální*. Brno: Neptun.

RESUMÉ

Klasická řečtina a latina mají zvláštní postavení mezi jazyky. I dnes má latina výjimečné postavení v medicíně. Nicméně můžeme konstatovat, že některé důvody pro používání latiny jsou dnes méně významné, zejména role jazyka, kterému nebude rozumět pacient (vzhledem ke změněné roli pacienta jako informovaného partnera). Na druhou stranu existuje stále mnoho dobrých důvodů, proč by měla být latina zachována jako důležitá součást vzdělávání studentů lékařských fakult. Vedle farmaceutických termínů a termínů z anatomie či chirurgie jsou jedním z významných důvodů i názvy mikrobů, protože jsou latinského či řeckého původu. Porozumění jejich názvům někdy dokonce studentovi objasní patogenickou roli daného organismu. Z těchto důvodů by výuka latinské a řecké terminologie měla být nadále považována za významnou, ačkoli zároveň lze také nalézt dobré důvody pro změnu její struktury a vytýčených cílů.

